

DIGITAL COMPETENCES OF PUBLIC NOTARIES

Emruš Azizović

University in Novi Pazar, Department of Accounting, azizovic.emrus@gmail.com.

Bilgaip Maznikar

University of Novi Pazar, Department of Law, bilgaip.maznikar@gmail.com.

Abstract: The paper discusses about digital competencies as one of the key competencies for a lifelong learning, in the context of advancement of Kosovo's notary system. In a time of rapid changes and technology developments, monitoring economic and social change imposes permanent learning as a need, not as a choice. The digital competency has become a key concept in the discussions about the skills that each individual should possess in the society of knowledge, therefore, continuous professional development must be ensured in order to develop and raise digital competencies on a higher level. Therefore, there is a need to improve public notaries for a secure and critical use of information and communication technologies (ICT) in their work, respectively for raising the levels of digital competencies. The development of digital competencies is achievable by participation and communication through ICT and the use of tools for creation of e-content. The aim of the research is to determine the level of digital competencies of the public notaries. The sample of the research was consisted of 35 public notaries from Kosovo. A Likert-type scaling technique has been used to collect the data, and a questionnaire was specifically designed for the purposes of this research. The results of the research pointed that there is a progress in the development of digital competencies of public notaries.

Keywords: digital competencies, information society, public notaries, ICT competences.

DIGITALNE KOMPETENCIJE JAVNIH BELEŽNIKA

Emruš Azizović

Univerzitet u Novom Pazaru, Departman za računarske nauke, azizovic.emrus@gmail.com.

Bilgaip Maznikar

Departmanu za pravne nauke, Univerziteta u Novom Pazaru, bilgaip.maznikar@gmail.com.

Abstrakt: U radu se raspravlja o digitalnoj kompetenciji (engl. digital competencies) kao jednoj od ključnih kompetencija za celoživotno učenje, u kontekstu unapređenja unutar kosovskog javnobeležničkog sistema. U vreme brzih promena i razvoja tehnologije, praćenje ekonomskih i društvenih promena nameće permanentno učenje kao potrebu, a ne kao izbor. Digitalna kompetencija je postala ključni pojam u raspravama o veštinama koje su potrebne svakom pojedincu u društvu znanja, zbog toga se mora osigurati kontinuirano stručno usavršavanje u cilju razvoja i podizanja na veći nivo digitalnih kompetencija. Stoga, postoji potreba za usavršavanjem javnih beležnika za sigurnu i kritičnu upotrebu informaciono komunikacionih tehnologija (IKT) u radu, odnosno za podizanje nivoa digitalnih kompetencija. Razvoj digitalne kompetencije postiže se učešćem i komunikacijom putem IKT-a i upotrebom alata za kreiranje e-sadržaja. Cilj istraživanja je utvrditi nivo digitalnih kompetencija javnih beležnika. Uzorak istraživanja činilo je 35 javnih beležnika sa Kosova. Za prikupljanje podataka korišćena je tehnika skaliranja Likertovog tipa, a upitnik je posebno konstruiran za potrebe ovog istraživanja. Rezultati istraživanja su pokazali da postoji napredak u razvoju digitalnih kompetencija javnih beležnika.

Ključne riječi: digitalne kompetencije, informacijsko društvo, javni beležnici, IKT kompetencija.

1. UVOD

Digitalna revolucija nam je omogućila skoro neograničen pristup informacijama i pružila nam šansu da možemo mnogo lakše da istražujemo, obrazujemo se, učimo, iskazujemo svoju kreativnost i sklonosti. Nezaustavljiv razvoj i upotreba IKT-a transformisali su savremeno društvo u „informaciono društvo“. Njegova glavna karakteristika je ta što IKT igraju najvažniju ulogu kako u proizvodnji i ekonomiji, tako i u svim ostalim sferama života pojedinaca i društva u celini. IKT prožima sve sfere ljudskog delovanja, suštinski menja mnoge mikrosredine iz našeg okruženja, a time i način na koji živimo, radimo i razmišljamo. U takvim okolnostima, digitalne kompetencije postaju preduslov kvalitetnog funkcionisanja u savremenom društvu i iz osnova menjaju sam pojam „pismenosti“. Digitalna kompetencija uključuje samouverenu i kritičku upotrebu tehnologija informacionog društva (TID) za rad, komunikaciju i slobodno vreme.

2. JAVNO BELJEŽNIŠTVO U KOSOVSKOM PRAVNOM SISTEMU

U procesu obaveznih reformi u pravnom sistemu Kosova osnovni cilj je bio formiranje modernog i efikasnog pravnog sistema u skladu sa evropskim i svetskim standardima. U tom kontekstu reformi veoma značajno je bilo i formiranje javnog belježništva u Kosovskom pravnom sistemu, kao jedna od novih javnih službi. Stoga se u procesu donošenja novih propisa stvorila potreba za prenošenje određenih sudskih i upravnih ovlašćenja na novoformirane javne službe – javne belježnike. Ministarstvo pravde uz podršku međunarodnih stručnjaka pristupilo je izradi Zakona i ostalih podzakonskih akata. Kao rezultat ovog napora i rada došlo je do donošenja Zakona o javnom beležništvu Zakon br. 03-L-010/2008²⁰⁶ kao i njegovih izmena i dopuna Zakonom br. 04/L002/2011. Formiranje javno beležničke službe na Kosovu je bio duži postupak, zbog kadrovske structure, stime da je javno beležništvo na Kosovu počelo da funkcioniše kada su izvršene i reforme u pravosudnog sistema Kosova maja meseca 2012. godine, kada su počele da rade prve javno beležničke kancelarije na Kosovu.

3. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

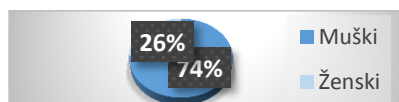
Koncipirali smo empirijsko neeksperimentalno istraživanje o digitalnim kompetencijama javnih beležnika, gdje je instrument koji smo primjenjivali kreiran u skladu sa definisanim ciljem i zadacima. Istraživanje je sprovedeno od 10. juna 2019. do 15. juna 2019. Veličina uzorka je 35 javnih beležnika. Ciljna populacija su javni beležnici, domen istraživanja je teritorija Kosova i imalo je za cilj utvrditi nivo digitalnih kompetencija javnih beležnika.

4. UPITNIK ZA PRIKUPLJANJE PODATAKA

U ovom istraživanju primenjen je upitnik. Prikupljanje podataka je realizovano online, primenom besplatnog softvera (Google Forms), tokom juna 2019. godine. Upitnik je primenjen anonimno i obuhvatao je 27 pitanja koja su grupisana u sledeće kategorije, usklađene sa zadacima istraživanja: Opšti podaci o ispitanicima, (pol, godine života, dužina rada,), Informacijska pismenost javnih beležnika, Komunikacija i saradnja, Kreiranje digitalnih sadržaja, Procena sigurnosti, Rešavanje problema, Način sticanja IKT kompetencija, Motivacija za unapređenje IKT kompetencija javnih beležnika. Postupak prikupljanja podataka zasnivao se na javnobeležničkoj samoproceni nivoa razvijenosti svakog aspekta svoje kompetencije na petostepenoj Likertovoj skali, konkretizovanih pitanjima upitnika. Pitanja iz primenjenog upitnika uključila su informacije o nivou osposobljenosti javnih beležnika za primenu IKT u sledećim aktivnostima: pretraga informacija, pretraga sadržaja, upravljanje i deljenje sadržaja, prezentacioni alati, komunikacija i saradnja sa kolegama u okviru profesionalnog razvoja.

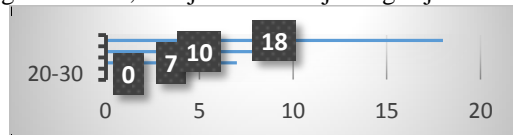
Analiza rezultata istraživanja - opšti podaci o ispitanicima

Prvo pitanje sa opštim podacima se odnosi na polnu strukturu (Grafik 1) gde je od ukupnog broja ispitanika obuhvaćeno 26% ispitanika ženskog, a 74% muškog pola, što nam pokazuje da među javnim beležnicima na Kosovu preovladava muški pol, skoro $\frac{3}{4}$. Navedene podatke o polnoj strukturi uzorka potvrđuju i iskustvena saznanja o polnoj pripadnosti.

Grafikon 1. Polna struktura uzorka javnih beležnika

U pogledu godina starosti (Grafik 2), uzorak je podeljen u četiri starosne grupe: od 20-30 godina obuhvaćeno je 10%, od 31-40 godina 25%, od 41-50 godina 29%, dok je u starosnoj kategoriji od 51-65 godina bilo 24% ispitanika.

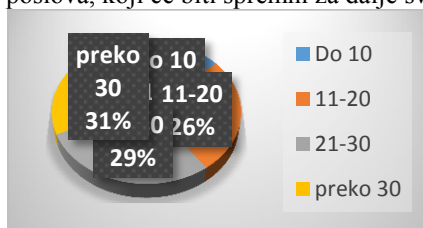

Grafikon 2. Starost ispitivanih javnih beležnika

Ako bi se analizirale kategorije 3 i 4, može se konstatovati da je 80% tj. 4/5 ispitanih javnih beležnika u zreлом profesionalnom dobu, kada se može očekivati njihov puni stručni doprinos. Verujemo da će se oni uključiti u oblike stručnog usavršavanja i da će razviti mnoge aspekte digitalne kompetencije, jer neće hteti da u tome zaostaju za mlađim kolegama. U kategoriji najmlađih javnih beležnika starosti od 20-30 godina nismo imali nijednog ispitanika, mada smo pretpostavili da su oni već ovladali IKT tokom školovanja i ličnim angažovanjem.

²⁰⁶ Zakon o javnom beležništvu br. 03-L-010/2008 objavljen u Službenom glasniku R. Kosova br.2008/42.

U pogledu radnog staža (Grafik 3), uzorkom su obuhvaćene četiri kategorije javnih beležnika. Dominira kategorija preko 30 godina staža (31%), a potom ispitanici sa stažom od 21-30 godina (29%). Najmanje je onih u kategoriji do 10 godina staža. Generalno i ovi podaci potvrđuju da dominiraju javni beležnici u zreloom dobu, sa već izgrađenim dobrim iskustvom u obavljanju javnih poslova, koji će biti spremni za dalje svoje stručno usavršavanje.

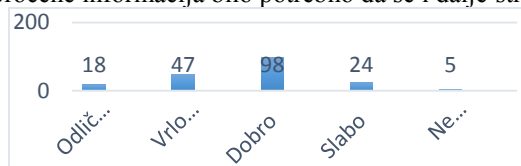
Grafikon 3. Radno iskustvo ispitanika

Sposobnost obrade informacija

Informacijsko područje digitalne kompetencije odnosi se na važne kompetencije javnih beležnika koje im omogućavaju da se uspešno snalaze u digitalnom društvu, da se prema njima kritički odnose i preduslov je za celoživotno učenje. Nepostojanje sistemskih rešenja i sistemskog stručnog usavršavanja dovelo je do toga da se javni beležnici samoinicijativno usavršavaju i usvajaju znanja iz ovog područja; stoga je neophodno da se javni beležnici stručno i sistemski usavršavaju za rad na računarima. Informacijski pismena osoba je ona koja zna pronaći informaciju, koristiti se informacijom, analizirati je i vrednovati. Našim istraživanjem ispitali smo samoprocjene javnih beležnika o njihovoj informacijskoj pismenosti.

Informacijsku pismenost istražili smo putem četiri međusobno povezana indikatora. Javni beležnici su pozitivno procenili sve indikatore. Najveću pozitivnu vrednost nalazimo kod procene dva indikatora: „poznavanje rada na računaru“ i „pronalaženje informacija putem digitalnih medija“. Iako najveći broj javnih beležnika smatra da poznaje rad na računaru, interesantno je pogledati rezultate četvrtog indikatora – „koristi li neki od klad servisa za skladištenje podataka“, gdje se 42.9% javnih beležnika izjasnila procenom „slabo“ i „ne poznajem“.

Sumirani podaci prikazani u Grafikonu 1. ukazuju na dominaciju srednjeg nivoa informacijske pismenosti javnih beležnika. Ono što je primetno jeste da su javni beležnici upoznati sa osnovama informacijske pismenosti, ali da bi za prelazak na viši nivo kritičke procene informacija bilo potrebno da se i dalje stručno usavršavaju.

Grafikon 4. Informacijska pismenost javnih beležnika

obivene vrednosti gde se više od polovine ispitanika (51%) izjasnilo da je dobro informacijski opismenjeno navode na potvrđivanje naše generalne hipoteze da će „javnobeležnička samoprocena nivoa sopstvenih kompetencija za primenu savremenih IKT biti na osrednjem nivou, sa tendencijom ka višim vrednostima“. Analizom rezultata na osnovu samoprocene javnih beležnika došli smo do zaključka da javni beležnici poznaju osnovnu upotrebu i delimično samostalnu upotrebu za obradu informacija²⁰⁷. To jest navode na zaključak da postoji statistički značajna razlika u proceni nastavnika o informacijskoj pismenosti te da možemo potvrditi našu prvu posebnu hipotezu koja je glasila: „može se očekivati da će većina javnih beležnika pozitivno oceniti sopstvene kompetencije za primenu IKT u svom radu“.

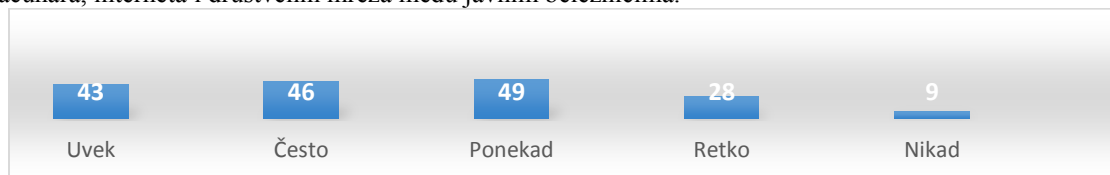
Komunikacija i kolaboracija

Javni beležnici bi trebalo da su osposobljeni za pronalaženje informacija, njihovo korišćenje, upravljanje i kritičko prosuđivanje tih informacija, zbog čega je važno da oni posjeduju kompetencije za korišćenje računara, društvenih mreža i drugih tehnologija pri realizaciji svojih poslova.

Analizom rezultata dolazimo da javni beležnici u svom radu koriste alate za komunikaciju i kolaboraciju, jer se samo nešto više od 1/5 ispitanika (21%) izjasnilo da retko i nikada ne koristi alate za komunikaciju i kolaboraciju. Dobiveni rezultati ukazuju na to da javni beležnici pri obavljanju svojih poslova u velikoj meri koriste računare i savremenu IKT-u. Sličnu procenu nalazimo i kod korištenja interneta, na osnovu čega je vidljivo da su ova dva indikatora povezana, tj. javni beležnici koji koriste računare koriste i internet. Manji procenat primećujemo kod korišćenja društvenih mreža, što je i opravdano jer se društvene mreže mogu više koristiti za pronalazak određenih

²⁰⁷ <https://europass.cedefop.europa.eu/sites/default/files/dc-en.pdf>

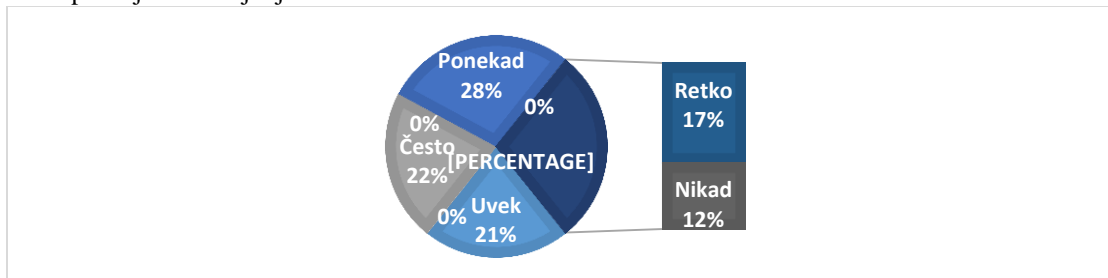
informacija i međusobnu komunikaciju i saradnju sa drugim kolegama. Ipak, valja naglasiti da postoje društvene mreže odnosno portali koji mogu pomoći javnim beležnicima u razmeni iskustava i deljenju kvalitetnih informacija. Dobijeni podaci ukazuju na veliki procenat korišćenja računara i ostale savremene tehnologije u radu (94.3% procene uvek i često), ne treba zanemariti činjenicu da se samo mali broj ispitanika (17.2%) izjasnilo da uvek i često koriste web 2.0 alate, što ukazuje da javni beležnici ne prepoznaju benefite savremenih besplatnih alata. Ovi pokazatelji, upućuju nas na zaključak da našu drugu posebnu hipotezu možemo potvrditi tj. da je velika učestalost korišćenja računara, interneta i društvenih mreža među javnim beležnicima.

Grafikon 5. Komunikacija i kolaboracija

Kreiranje digitalnih sadržaja

Javni beležnici za kreiranje digitalnog sadržaja najčešće koriste programe za obradu teksta. Kreiranje digitalnih sadržaja podrazumeva to da javni beležnici imaju znanje na koji način trebaju koristiti određene alate za kreiranje interaktivnih i multimedijjskih sadržaja, da znaju kreirati sadržaje u različitim formatima, kao i da znaju uraditi potrebne korekcije u njima. Javni beležnici su procenili da poseduju kompetencije neophodne za kreiranje digitalnih sadržaja, ali ipak ne u dovoljnoj mjeri. Od ukupnog broja ispitanih (N 35) najveći broj ispitanika (71.5% se izjasnilo uvek i često za četvrti indikator „Obraćam pažnju na intelektualno vlasništvo, i licence na informacije i sadržaje“. Postoje različite aplikacije koje javnim beležnicima mogu olakšavati obavljanje poslova i koje služe za obavljanje funkcija obrade informacije, kreiranja sadržaja i rešavanja različitih problema. Od svih indikatora javni beležnici su najpozitivnije procenili indikator koji se odnosi na poštovanje intelektualnog vlasništva, što je i očekivano zato što se od pravnika to i najviše očekuje. S obzirom da javni beležnici pretežno koriste Word za svoje poslovanje, skoro polovina ispitanika se izjasnila da retko i nikad ne koristi napredne tehnike Word-a, što ukazuje na to da taj tekst procesor ne poznaju u dovoljnoj meri.

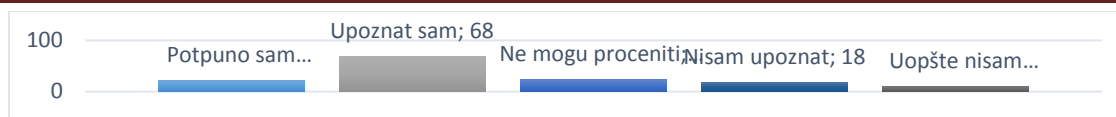

Grafikon 6. Kreiranje digitalnih sadržaja

Sumirani podaci koje smo dobili i prikazali u Grafikonu 6. ukazuju na to da javni beležnici kreiraju digitalne sadržaje u 43.0% slučajeva (procene uvek i često) dok 29% (procene retko i nikad). Na osnovu dobivenih vrednosti, možemo potvrditi i našu treću posebnu hipotezu o postojanju statistički značajne razlike u procenama javnih beležnika o njihovoj sposobnosti za kreiranje digitalnih sadržaja.

Sigurnost

Korišćenje IKT-a u javnobeležničkim poslovima će se osigurati dostupnost podataka, ali i njihova sigurnost i brže pronalaženje. Posebna pažnja treba da se obrati na profesionalni razvoj javnih beležnika koji trebaju biti kompetentni korisnici IKT-e, koji znaju vlastita ograničenja i koji su spremni tražiti podršku kada im je ona neophodna. Analiza sumiranih dobivenih rezultata ukazuje na to da su javni beležnici svesni mogućih zloupotreba interneta i potrebe za sigurnošću “potpuno sam upoznat“ izjasnilo se 15% ispitanika, ali da ipak nisu u dovoljnoj meri upoznati na koji način zaštititi svoj računar i svoje lične podatke 7% ispitanika se izjasnilo da „da uopšte nisam upoznat“. Razloge bismo mogli potražiti u samoj edukaciji javnih beležnika, što osim usvajanja korisnog znanja sa sobom nosi i određene negativne efekte. Prije korišćenja računara i interneta trebamo razmisliti zašto su nam potrebne određene aplikacije i kako ćemo ih koristiti u procesu rada.

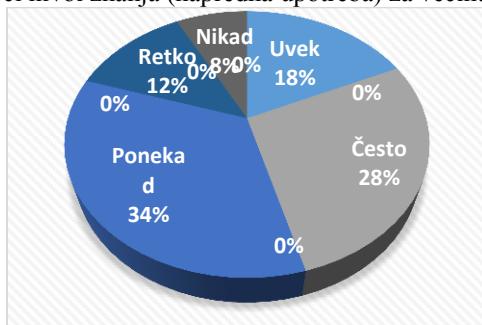

Grafikon 7. Sigurnost

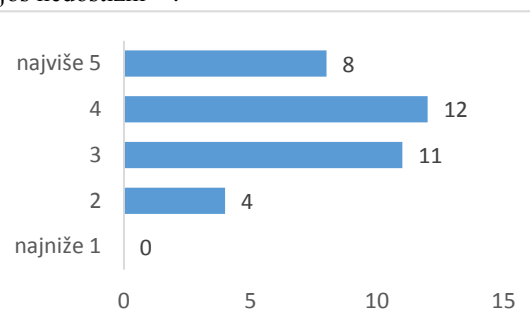
Dobiveni podaci prikazani u Grafikonu 4. ukazuju na to da su javni belježnici većinom upoznati sa sigurnosnim problemima korišćenja IKT-a. Dobivene vrednosti ukazuju na to da postoji statistički značajna razlika u procenama javnih beležnika, na osnovu čega možemo potvrditi i našu četvrtu posebnu hipotezu.

Rešavanje problema

Neverovatne promene u društvu i vreme koje je pred nama zasigurno će pokazati da svakim danom treba pridavati sve veći značaj digitalnim kompetencijama ne samo u domenu javne uprave nego i u drugim područjima profesionalnog razvoja pojedinca. Za razliku od protekle četiri sposobnosti koje digitalna kompetencija uključuje a za koje smo dobili veće vrednosti, ovde primećujemo da je vrednost za sve indikatore puno manja, što ukazuje na to da javni belježnici najmanje imaju sposobnost (na osnovu vlastite procene) za rešavanje digitalnih problema. Najmanja vrijednost je kod indikatora „Kreativno se koristim tehnologijom u cilju rešavanja problema“ gde se za uvek i često izjasnilo 37.1% ispitanika. Iz prethodne analize možemo primetiti da javni belježnici digitalnu tehnologiju najčešće koriste za neke lakše i jednostavnije radnje (osnovna upotreba i donekle samostalna upotreba) dok su veći nivoi znanja (napredna upotreba) za većinu još nedostižni²⁰⁸.

Grafikon 8. Rešavanje problema

Grafikon 9. Samoprocena kompetencija

U kojoj meri će javni belježnik iskoristiti prednosti IKT-e, zavisi najviše od njegove spremnosti na stručno i profesionalno usavršavanje i nadogradnju. Dobiveni rezultati ukazuju na to da javni belježnici u 34.0% slučajeva samo „ponekad“ rješavaju digitalne probleme. Dobivene vrijednosti ukazuju na to da postoji statistički značajna razlika u procenama javnih beležnika kao i da većina javnih beležnika ne poseduje sposobnosti za rešavanje problema, na osnovu čega možemo potvrditi našu petu posebnu hipotezu.

Sticanje digitalnih kompetencija

Samoprocena sadašnjeg nivoa digitalnih kompetencija za upotrebu IKT Grafik 9., potvrđuje da većina ispitanika smatra da je visoko osposobljena (34%), nešto manje broj ispitanika je osrednje osposobljena (31%), potom više od 1/5 njih smatra da su ove kompetencije razvili do najvišeg stepena (23%), dok, konačno, najmanji broj ispitanika ocenjuju ove svoje kompetencije kao malo razvijene (12%). Pažnju privlači i podatak da nijedan ispitanik ne vrednuje svoje digitalne kompetencije kao potpuno nerazvijene. Ako se zajedno posmatraju kategorije visoke i najviše procene svojih sposobnosti za primenu digitalne tehnologije u radu, može se očekivati da je srazmerno najveći broj ispitanika (57%) ovladao nekim oblicima nove tehnologije i da je to dobra osnova za njihovo dalje unapređivanje. Istraživanje je sprovedeno sa pretpostavkom da su ispitanici sticali digitalne kompetencije istovremeno iz više izvora. Iz tih razloga je ispitanicima ponudeno da procene koliko su pojedini izvori u poslednjih 12 meseci doprineli njihovom osposobljavanju za primenu IKT. Javni belježnici su procenjivali koliko su njihovom osposobljavanju u području digitalnih kompetencija doprineli sledeći izvori: besplatna online obuka ili samostalno učenje, obuka na radnom mestu (od strane saradnika, supervizora), obuka plaćena ili obezbeđena od strane ministarstva pravde, obuka koju su sami platili, besplatna obuka obezbeđena javnim programima- organizacijama. Rezultati ispitanika potvrđuju da najveći broj ispitanika (46.5%) procenjuje samostalno usavršavanje kao najznačajniji izvor svog osposobljavanja, dok je skoro 1/3 ispitanika procenila sticanje kompetencija uz pomoć drugih osoba. Što potvrđuje šestu posebnu hipotezu da su javni belježnici digitalne kompetencije razvijali prvenstveno samostalno i informisanjem od svojih kolega, odnosno osoba koje su u ovom domenu kompetentne.

²⁰⁸ <https://europass.cedefop.europa.eu/sites/default/files/dc-en.pdf>

5. ZAKLJUČAK

Funkcionisanje savremenog društva, tj. društva koje uči svakim danom sve više je uslovljeno IKT-a. Ipak, čini se da digitalne tehnologije još nisu zauzele mesto koje im pripada u javnoj upravi. Digitalna kompetencija je jedna od ključnih kompetencija koju je potrebno razvijati u konceptu celoživotnog učenja. Našim istraživanjem uočili smo prisutnost korišćenja IKT-a, ali i nedovoljnu edukovanost javnih beležnika koji su se najčešće samoobrazovali iz ovog područja. Za javne beležnike nužno je da se kontinuirano edukuju i podstiču na kvalitetniju primenu IKT-a pri obavljanju svojih poslova. IKT ne podrazumeva da javni beležnici što više vremena provedu ispred svojih računara i da postanu zavisni od računara i digitalne tehnologije. Digitalna kompetencija podrazumeva neophodna znanja i veštine koji će javnim beležnicima olakšati obavljanje radnih procesa sa ciljem promišljenog i sigurnog unapređenja njihovog poslovanja. Digitalna tehnologija treba da bude alat u rukama javnih beležnika za što lakše prikupljanje informacija, što produktivniju komunikaciju i kolaboraciju, što efikasnije kreiranje digitalnih sadržaja, što veću sigurnost u radu i jednostavnije rešavanje problema. Javni beležnici trebaju odgovoriti zahtevu vremena i tehnologiji i uvek raditi na svom usavršavanju i sticanju digitalne kompetentnosti. Cilj razvoja digitalnih kompetencija javnih beležnika jeste postizanje integracije digitalnih tehnologija u sve vrste poslova koje obavljaju, kako bi se postigla veća efikasnost i efektivnost procesa i obezbedila osnova za njihov dalji razvoj.

LITERATURA

- Adamović, Ž., Vulović, S. (2011). Metodologija naučno-istraživačkog rada, Društvo za tehničku dijagnostiku Srbije, Beograd.
- Podvorica, H., (2018), Notarsko pravo Kosova, Narodna biblioteka Kosova Pjeter Budi, Priština.
- Bajgorić, N., (2007). Menadžment informacionih tehnologija, Ekonomski fakultet u Sarajevu, Sarajevo.
- Bagarić, I., (2000). Menadžment informacionih tehnologija, Univerzitet Singidunum, Beograd.
- Bratković, M., (2015), Reorganizacija ovrhe na temelju vjerodostojne isprave u Sloveniji, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 36, br. 2, 2015.
- Secretary of State Notary Public Section, (2019), Notary Public Handbook, P.O. Box 942877, Sacramento, <https://notary.cdn.sos.ca.gov/forms/notary-handbook-2019.pdf>
- Marko Bratković, (2017), **Zašto hrvatski javni bilježnici nisu sud**, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebi br. 67, Zagreb.
- Materljan, I., (2017), Provedba ovrhe izvan Hrvatske. Je li hrvatski sustav javnobilježničke službe dobro uklopljen u europski sustav pravosudne suradnje, Odvjetnik, vol. 89, br. 1-2.
- Trgovčić Prokić, M., (2018), Vanparnični javno beležnički postupak Republike Srbije, JP. Sl.g. R.Srbije, Beograd.
- Korać, V. (2018), Notar i Notarski zapisi, Nacionalna biblioteka Crne Gore Cetinje, Podgorica.
- Ferrari, A., (2013). DIGCOMP: A Framework for Developing and Understanding Digital competence in Europe, Report EUR 26035 EN.
- European Commission (2010a) A Digital Agenda for Europe, COM (2010) 245 final.
- European Commission (2010b) Europe 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth, COM (2010) 2020.
- Eurydice Report: Developing Key Competence in school in Europe, (2012).
- Zakon o javnom beležništvu br. 03-L-010/2008, Službeni glasnik R. Kosova br.2008/42, 04/L-002.
- Zakon o javnom beležništvu br. 06/L-010. Službeni glasnik R. Kosova br. 23.
- European Commission (2013) Digital Agenda for Europe: A Europe 2020 Initiative. Retrieved.
- Evropska komisija (2004) Ključne kompetencije za cjeloživotno učenje, Evropski referentni okvir. <https://ec.europa.eu/jrc/en/digcomp>.